

АГРЕСИВНІСТЬ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ: ПРИЧИНИ, ПРОФІЛАКТИКА

А. Д. Сподобаєва

Криворізький державний педагогічний університет, annspod61@gmail.com

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та вікової психології Н. М. Макаренко

Вступ. Підліткова агресія не є новою проблемою для українського суспільства, але з кожним роком її актуальність зростає. Р. Берон і Д. Річардсон дають таке визначення: агресія – це будь-яка форма поведінки, що націлена на образу чи заподіяння шкоди іншій живій істоті, яка не бажає подібного звернення.

Виклад основного матеріалу. Сучасні підлітки живуть у світі з нестійкою соціальною, економічною та ідеологічною ситуацією, кожен день стикаючись з усіма складнощами процесу соціалізації, який нерідко виявляється у формі агресивної поведінки. Агресивна поведінка підлітків дуже актуальна проблема, що привертала увагу багатьох вітчизняних (Г. М. Андрєєва, Л. П. Колчина, Е. В. Романин, С. Е. Рощин, Т. Г. Румянцева та ін.) і зарубіжних авторів (А. Бандура, Р. Вальтер, А. Басс, К. Лоренц та ін.)

Відповідно до О. О. Волинської, проблема агресії і агресивності стає актуальною, коли суспільство переживає критичні періоди розвитку. Трансформація колишньої соціально політичної системи, високий рівень протестних настроїв, війна на сході України, радикальна зміна цінностей і вимушена переорієнтація поведінки, на думку науковця, призвели до сплесків агресії, зростання насилля і злочинності, жорстокості у побутовій поведінці [1].

Цей факт знаходить підтвердження у дослідженні Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я від 2018 року. Згідно з даними ВООЗ, Україна займає четверте місце в світі за рівнем підліткової агресії, поступаючись тільки Росії, Албанії та Білорусії.

В. Р. Павелків підкреслює, що в умовах соціальної кризи найбільше піддається впливам та знеціненню ідеалів молоде покоління, оскільки у них ще не сформована система цінностей, а світогляд настільки мінливий, що зміна настроїв може призвести до втрати морального та психологічного клімату нації [2].

Однією з головних характеристик підліткового віку є входження в суспільне життя і активне прагнення до самореалізації у соціумі, який може впливати на підлітка, як позитивно, так і негативно.

В.І. Мурадова, вивчаючи причини агресії у підлітків, дійшла такого висновку: «Агресивні тенденції в підлітковому віці обумовлені двома найбільш яскравими факторами – це новоутворення віку і вплив соціуму. На підлітка впливає його сім'я, школа і однолітки, а також діяльність різних ЗМІ, які на тлі хворобливого підліткового кризи залишають важкий слід на психологічному здоров'ї підлітка, що тягне за собою прояв агресивної поведінки» [3].

Роберт Бэрон та Дебора Ричардсон, досліджуючи причини становлення агресивної поведінки підлітків, зазначили: «Агресивна поведінка визначається впливом сім'ї, однолітків, а також засобів масової інформації. Підлітки навчаються агресивної поведінки за допомогою прямих підкріплень так само, як і шляхом спостереження агресивних дій» [4]. Аналізуючи статтю можна зробити висновок, що у підлітків один з головних шляхів навчання агресивної поведінки – спостереження за чужою агресією. Сім'я може одночасно демонструвати моделі агресивної поведінки та забезпечувати його підкріплення. На становлення агресивної поведінки впливають ступінь згуртованості сім'ї, близькості між батьками і дитиною, а також стиль сімейного керівництва. Підлітки, у яких в сім'ї сильний розлад, чиї батьки відчужені і холодні, порівняно більш схильні до агресивної поведінки.

Наступний фактор, що на думку більшості психологів є дуже спірною причиною агресії підлітків - це засоби масової інформації.

Аллан Гуггенбюль, досліджуючи вплив ЗМІ на світогляд підлітка, зазначив: «Violence in the media is a topic of constant debate. According to research data, showing scenes of violence on television leads to an increase in “contamination” with aggression. However, strictly speaking, research data indicate only an increase in excitability. Whether children in their daily lives become more aggressive and unmanageable is not known. Considering that the child imitates the scenes he saw on the TV screen on a one-to-one scale would be an extreme simplification. If the examples were so contagious, schoolwork would be gigantic success with children. Their reactions to scenes of aggression, broadcast on television, are ambiguous. Direct imitation is just one form of reaction» [5]. Отже, не можна однозначно стверджувати про небезпеку зі сторони ЗМІ для свідомості підлітків.

Для профілактики агресивної поведінки необхідно навчити підлітків навичкам позитивного спілкування, взаємодії з іншими членами соціуму, вмінню знаходити альтернативні мирні шляхи вирішення конфліктів.

А.А. Реан визначив наступні шляхи профілактики агресії: «У здійсненні профілактики асоціальної поведінки та агресії неповнолітніх ключова роль належить родині. Вплив сім'ї на процес соціалізації і розвитку особистості залишається надзвичайно високим навіть тоді, коли до цього процесу підключаються інші інститути соціалізації: школа, вулиця, групи однолітків і інші» [6]. Як показують дослідження науковця, навіть у підлітковому віці, коли максимально проявляється тенденція орієнтації на групу однолітків і віддалення від батьків, навіть і тоді сім'я є потужним фактором впливу на підлітка і його підтримки у важкій життєвій ситуації. Отже, можна зробити висновок, що провідна роль у попередженні і корекції агресивності підлітків належить батькам.

Нами було проведено власне дослідження рівня агресивності серед підлітків. У дослідженні брали участь підлітки у віці 14 років Криворізької загальноосвітньої школи у кількості 14 осіб (7 дівчат і 7 хлопців).

Мета дослідження – визначити рівень агресивності, проаналізувати психологічні її особливості у підлітковому віці.

Для виявлення рівня агресії був використаний тест Басса - Дарки. Створюючи свій опитувальник науковці виділили наступні форми агресії: фізична агресія - використання фізичної сили проти іншої особи; непряма - агресія, обхідним шляхом спрямована на іншу особу або ні на кого не спрямована; роздратування - готовність до прояву негативних почуттів при найменшому порушенні (запальність, грубість); негативізм - опозиційна манера в поведінці від пасивного опору до активної боротьби проти встановлених звичаїв і законів; вербальна агресія - вираз негативних почуттів як через форму (крик, вереск), так і через зміст словесних відповідей (прокляття, погрози). Отриманий результат представлено на рис.1.

Рис.1. Результати діагностики агресивної поведінки підлітків (за тестом Басса-Дарки)

За допомогою діаграми на рис. 1 показано рівень агресії у підлітків: 58% опитуваних мають підвищений рівень агресії, 21% мають високий рівень агресії. Згідно з даними дослідження, проілюстрованого у діаграмі №1, можна дійти висновку, що агресивність є характерною рисою підліткового періоду.

Використавши дані тестування, ми порівняли рівень різних форм агресії у хлопців і дівчат. Вважається, що хлопці більш схильні до проявів

агресії, ніж дівчата, однак це не зовсім так, просто агресія у дівчат виглядає дещо інакше. Останнім часом вчені відзначають зменшення відмінностей між агресивною поведінкою хлопців та дівчат. Хлопчака агресія зазвичай проявляється більш відкрито, грубо, дівчата замінюють фізичну агресію вербальною. Дівоча агресивність зовні менш ефектна, зате більш ефективна.

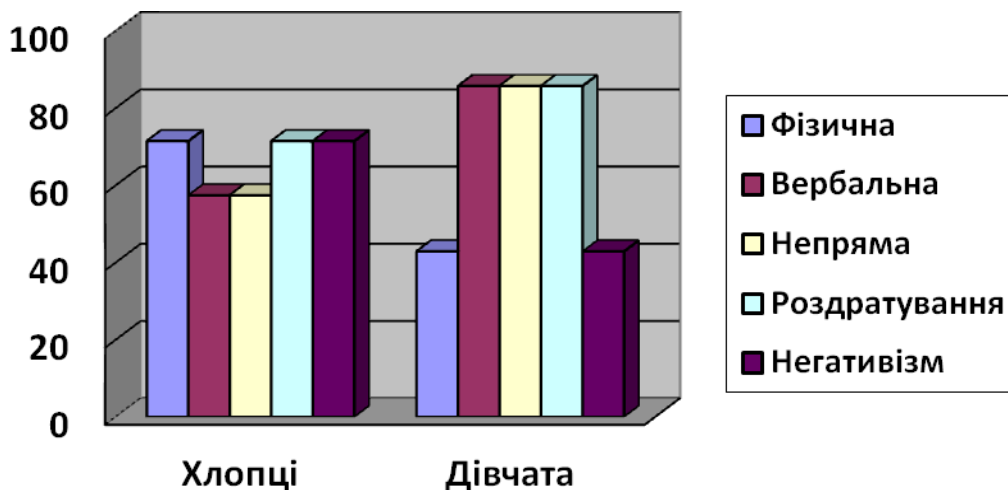

Рис. 2. Результати порівняння рівню різних форм агресії у хлопців і дівчат

На основі наведених у діаграмі на рис. 2 результатів, можна помітити що серед дівчат дійсно переважає високий рівень вербальної і непрямой агресії, а серед хлопців на високому рівні показники фізичної агресії і негативізму. За допомогою тесту також було з'ясовано, що хлопці після агресивної поведінки, як правило, меншою мірою відчують провину і тривогу. Дівчата ж, навпаки, стурбовані тим, чим агресія може обернутися для них самих. Проявивши агресію, вони швидше реагуватимуть на неї почуттям провини і страху. Також з'ясувалося, що дівчата краще стримують себе, ніж хлопці.

Висновки. Агресія у підлітковому віці міцно пов'язана з процесом соціалізації і має глибокі біологічні та соціальні корені. Позбавитися агресивної поведінки неможливо, але необхідно знизити її прояви через навчання підлітка контролю власних агресивних устремлінь, встановлення дружніх міжособистісних відносин з оточуючими та вмінню знаходити альтернативні мирні шляхи вирішення конфліктів.

Література

1. Волинська О. О. Проблема агресивної поведінки підлітків: фактори та механізми соціалізації. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»* № 3 (30), 2016. С. 117-131
2. Павелків В. Р. Соціально-психологічний статус молодіжних субкультур як детермінанта формування агресивної поведінки. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Психологія і педагогіка»*, Випуск 28. С. 139-149.
3. Мурадова В. І. Агресивна поведінка сучасних підлітків. *Молодий вчений*, 2016. №15. С. 413-415.
4. Берон Р. Річардсон Д. *Агресія*. 2009. 352 с.
5. Allan Guggenbühl The Incredible Fascination of Violence: Dealing with Aggression and Brutality among Children. *Spring Publications*. 1998. 145 p.
6. Реан А.А. Профілактика агресії та асоціальності неповнолітніх. *Національний психологічний журнал*. 2018. №2 (30). С. 3-12.